
**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ
ТЕХНОЛОГИИ**

РЕЦЕНЗИЯ

от

Проф. дин Валерия Фол

Директор на Института за научни изследвания в областта на организацията,
управлението и защитата на културното наследство при УниБИТ
Професор в Института за балканистика с Център по тракология - БАН
на

дисертационния труд на тема на **“Megalithic monuments in Aegean Thrace an
Anthropological Approach”** на **Stavros Kiotsekoglou**, докторант задочна форма на
обучение в докторска програма "Теория и история на културата" на катедра
Културология, Факултет по изкуствата в Югозападния университет „Неофит Рилски“,
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Научни ръководители: проф. д.н. Васил Марков и гл. ас. д-р Димитрия Костадинова Спасова

Докторантът е зачислен със Заповед № 1246/12.05.2014 г. на Ректора на Югозападния университет „Неофит Рилски“ в докторска програма "Теория и история на културата", професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, на катедра Културология, Факултет по изкуствата в Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Докторският труд е представен в срок и след обсъждане на разширено заседание на катедра Културология, Факултет по изкуствата, ЮЗУ „Неофит Рилски“, състояло се на 24 април 2018 г., е предложен за защита.

Рецензията е възложена с решение на Научното жури, определено със Заповед № 1024/30. 04. 2018 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски”

Представяне на кандидата

Ставрос Киоцекоглу е завършил история и археология в Университета в гр. Лече (Италия). В периода 2013-2016 г. той специализира в Департамента за следдипломна квалификация в Университета в Одрин. Докторантът е завършил и два кратки курса по

подводна (1997 г.) и военноморска (1998 г.) археология в Италия, дистанционно е изучавал специализирани курсове по архиометрия в Егейския университет (Гърция) през 2012-2013 г.

Професионален опит

Докторантът е работил в лабораторията към Департамента по палеография, история и етнология та Тракийския университет „Демокрит“ (1996-2000) и по археологически проект на лабораторията (до 2005 г.).

Оценка на дисертационния труд

Мегалитизмът е световна проблематика и тъй като мегалитните и скално-изсечените паметници в Югоизточна Европа са най-слабо проучени, темата на докторанта е актуална. Изследването е структурирано в увод, три глави, заключение и приложения. Използваната библиография е изчерпателна – 331 заглавия на английски, български, нески, гръцки и италиански език.

Докторантът Ставрос Киоцекоглу е с подчертан интерес към мегалитните и скално-изсечени паметници още от студентски години. Той съсредоточава своето внимание върху този вид паметници в област Еврос, като ги разглежда в широкия контекст на мегалитизма. Докторантът много правилно отбелязва, че за разлика от България и Турция, в Гърция проблемите на мегалитизма не са тема, разработвана от гръцките изследователи. Като основната цел във Въведението на дисертационния труд докторантът посочва „локализирането на мегалитните комплекси (йерофании, сакрални места, погребални паметници) в Егейска Тракия“ и свързването им с античните орфическо-дионисиеви практики“, за да „запълни липсата на информация, която засяга вярата, погребалните и мистериални практики на тракийското племе кикони“. Формулираните задачи и пътищата за тяхното постигане са ясно дефинирани. Докторантът е предпочел варианта да прави историографски преглед в началото на всяка глава. Този похват му позволява плавно навлизане в съответните проблеми, предмет на анализа.

Във Въведението историографският преглед е на изследванията, които разглеждат методологическия инструментариум, който използва и на основни съчинения върху мегалитните и скално-изсечени паметници. Още в началото става ясно, че докторантът е последовател на шаманската теория за изясняванията на вярата и обредността на древните общества. Той приема, че чрез нея би могъл да изясни същността на мегалитизма, да обясни функциите на обектите и установи култовете на кои божества са почитани в тях. Според мен историографският преглед би трябвало да започне с К. Meuli,¹ който много преди Елиаде откри шамани в Елада и в Тракия в лицето на Аристей, Орфей и Залмоксис и с критиката на теорията му от М. Р. Nilsson,² който заявява, че шаманизмът е чужд не само на гръците, но и на останалите

¹ К. Meuli 1935. *Scythica*. – *Hermes* 70, 121-136.

² М. Р. Nilsson 1955. *History of Greek Religion*. Beck. Munich.

индоевропейци, а L. Vajda³ направо заявява, че шаманизмът може да се използва в анализите на религиозността само на арктическите народи и племена. Би трябвало в дисертацията да бъдат коментирани и българските автори, които използват шаманизма, извършвайки структурален анализ на тракийската религиозност⁴, както и критиците на този подход, особено специално написаната по този повод книга от Р. Нейкова,⁵ която има и сериозни теренни наблюдения върху шамански практики.

Първа глава „Антропология на сакралното“ е теоретична (с. 16-44). В нея Ставрос Киоцекоглу обосновава терминологията, с която работи и значенията, които влага в тях. Авторът прави историографски преглед на разбирането за сакралното. В параграф „Феноменология на сакралното“ той последователно разглежда култа, хиерофанята и епифанята, камъните като свещени места и място за лечение, символизъм на центъра, планината и пещерата като свещени пространства, символичните елементи във формирането на свещеното пространство и археологическите индикации за култа. Макар на поставя на едно равнище формални и смислови индикатори за идентификация на топоси на вяра, този текст е необходим на докторанта, за да изясни и обоснове защо и как дефинира някои топоси като свещени в трета глава „Мегалитни комплекси в района на Еврос“. Той приема, според мен правилно, че един топос се превръща в сакрален, когато в него се извършват култови дейности.

Втора глава „Сакрални мегалитни конструкции“ (с. 45-115) е пространно представяне на мегалитите по света и очертаване на културологичния контекст на проявление на мегалитизма. Първи параграф „Теоретичен преглед на неолитизацията и мегалитизма“ е излишно пространен в теоретическата част за неолитните култури в Европа. Свързването на мегалитизма със земеделието като поминък е много спорно. Всъщност, най-старият занаят, още преди неолитната революция, е именно обработката на камъка. С началото на рудодобива се формира и универсалната представа за скалата и камъка като първоматерия, свързва се с Великата богиня-майка, връзка развила се по-сетне в сложни топоси на скално-изсечени и мегалитни комплекси. Мегалитите, както е известно, не са свързани само с погребаната обредност. Повечето от тях изразяват сложни космогонични вярвания и това е един от факторите в тях да се развиват и влагат астрономически знания не само поради устойчивите репери за измерване на времето. В тази глава докторантът прави пространен преглед на мегалитните и скално-изсечените паметници в Средиземноморския басейн, очертавайки контекста за представянето на аналогични паметници в параграф „Мегалити на Балканите и Мала Азия. Общо място на вяра, култ и ритуал в югоизточното Средиземноморие и Мала

³ L. Vajda 1959. Zur phaseologischen Stellung des Chamanismus – *Ur-Altische Jahrbuch* 31, 456-485.

⁴ Богданов, Б. 1991. *Орфей и древната митология на Балканите*. Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”. София; Богданов, Б. 1999. 1999. Екстаз и ентузиазъм. За вертикалното моделиране на света и свързаната с него шаманска идеология. *Митология–Изкуство–Фолклор* 5 = *Културното пространство* I. НБУ. Департамент “История на културата”. София, 147-158; Маразов, Ив. 1994. *Митология на златото*, Христо Ботев, София; Петров, Др. 2001. *Превъплъщенията на вълка-пазител. Бележки за философско-исторически “детектив”*. Захари Стоянов. София.

⁵ Р. Нейкова 2006 *Имало ли е шамани на Балканите* (*Studia Thracica* 9), София, публикувана и на английски език.

Азия в Античността (Турция, България, Гърция)“. Този подход дава възможност на докторанта да направи компаративен анализ и формулира извода, че мегалитизмът в тези два региона доказва наличието на „културна общност“. Мегалитите на Балканите и в Мала Азия се отличават от мегалитите в другите райони на Европа и Средиземноморието и се е развил самостоятелно с характерни отлики.

Трета глава „Мегалитни комплекси в района на Еврос“ (с. 116-192) на докторската теза е с най-голям принос. В научно обръщение са въведени десетки неизвестни или слабо известни скални и мегалитни паметници от Егейска Тракия. Ставрос Киоцекоглу лично е посетил и документирал повечето обекти, които анализира. Той старателно ги описва и в желанието си цялостно да изясни сакралните пространства и функционалността им се спира и на множество детайли от пейзажа. Това е важно, тъй като пейзажът като цяло играе роля в осмислянето на топоса на вяра за богопооява. Докторантът обръща специално внимание на скалните гъби като топоси на йерофания и предполага връзка с отвъдното и с култ към Дионис-Сабазий, привличайки като доказателствен материал и изображения. В тази глава е надмогнат антропологичния подход и се прилага интердисциплинарния. Използвани са резултатите от изследванията на различни сведения – писмени, археологически и иконографски. Типологията, която докторантът предлага за мегалитните и скално-изсечени паметници в област Еврос и южните Родопи е приемлива.

В Заключението (с. 193-200) докторантът стига до много важен извод, сравнявайки мегалитизма в Югоизточна Европа с Атлантическото крайбрежие и този в Северна Европа. Той доказва, че балканският мегалитизъм се развива самостоятелно. Според него това се случва заради автономната идеология, свързана с погребалната обредност. Всъщност, в целия текст на докторската теза, въпреки „апликирането“ на шаманизма към древногръцката и тракийската вяра, се вижда, че тази автономност се дължи както на културното взаимодействие с Мала Азия, така и на изградените самостоятелни религиозни системи.

Задълбоченото познаване на проблематиката, допълването на теренните наблюдения и археологическата информация за топосите на вяра там, където е имало изследваният, с писмени и иконографски свидетелства позволява на докторанта да очертае социалната ангажираност и йерархия на обществото, създадо мегалитите и скално-изсечените паметници, и да ги обвърже с йерархията на сакралното пространство.

Публикации по темата на дисертацията

Докторантът има 14 публикации, с които въвежда в научно обръщение нови мегалитни паметници. Пет от тях са конкретно по теми, разисквани в дисертацията.

Проектна и популяризаторска дейност

Докторантът е участвал в археологически разкопки в Пулия (Италия) и в проект, включително и разкопки "Sisli, funerary monuments of Istanbul, Traders and Bankers" на

Тракийския университет „Демокрит“. Изнасял е множество лекции, организирани от културната институция EKATAIOS на Folk University. Съвместно с проф. Carl Ruck и проф. Giorgio Samonini организира международната конференция “The stone mushrooms of Thrace” в Александруполис (28-30. 10. 2011 г.)

Заклучение

Дисертационният труд **“Megalithic monuments in Aegean Thrace an Anthropological Approach”** на Stavros Kiotsekoglou е с подчертано приносен характер. Авторът въвежда в научно обръщение голям масив скално-изсечени и мегалитни паметници от района на Егейска Тракия.

Ставрос Киотсеоглу отлично познава проблематиката, свободно борави с материала, който анализира и умее да извежда коректни изводи. Докторската теза е в направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата” и трябва да се отчете, че Ставрос Киотсеоглу използва интердисциплинарния подход в анализа, умело борави с археологически и писмени извори, за да извлече необходимата му информация и да я синтезира. Дисертационният труд е структуриран прегледно и до изводите се достига логично и обосновано.

Текстът на автореферата, посочените приноси и автосправката правилно отразяват съдържанието на дисертационния труд.

Като имам предвид гореказаното смятам, че трудът напълно отговаря на законовите изисквания за успешна защита на образователната и научна степен „Доктор”. Гласувам с положителен глас за присъждане на научната и образователна степен „Доктор” в направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата” на Ставрос Киотсеоглу. Призовавам членовете на научното жури да дадат своя положителен вот и да присъдят на докторанта образователната и научна степен „Доктор”.

03. 06. 2018 г.

Проф. дин Валерия Фол